

◆ 2022 – ŞUŞA İLİ

Raqub KƏRİMOV

Qasım bəy Zakirin şair nəvəsi

XIX əsr Qarabağ ədəbi mühiti bir sıra parlaq və istedadlı şairlər yetirmişdir ki, onlardan biri də incə, lirik şeirlər müəllifi kimi tanınan Abdulla bəy Asidir. Abdulla Əli bəy oğlu Fuladov 1841-ci ildə Şuşa şəhərində anadan olmuş, ilk təhsilini də həmin dövrdə Şuşada fəaliyyət göstərən mədrəsələrdən birində almışdır. Yüksək istedadı sayəsində qısa müddətdə ərəb, fars, rus və cığatay dillərini mükəmməl öyrənən Asi erkən yaşlarından şairliyə güclü maraq göstərmişdi. Təbii ki, onun uğur qazanmasında fitri istedadı ilə yanaşı, ana babası, dövrünün böyük şairi Qasım bəy Zakirin də (1784-1857) rolu olmuşdur. Xan ailəsinə yaxın olsa da, Abdulla bəyin həyatı ağır keçmiş, sonralar yazdığı kimi, “gecə-gündüz cigərinin qanını içmiş, Qarabağ şəhərində hasili yalnız dərdü qəm” olmuşdur (1, v.155a). Atasını tez itirən Abdulla iki qardaşı və bir bacısı ilə babası Zakirin himayəsində yaşamışdır. Onun atası Əli bəy əvvəllər həllac olmuş, sonralarsa Qarabağın sonuncu hakimi Mehdiqulu xan Cavanşirin rəğbətini qazanaraq, saraya gətirilmişdir. 1822-ci ildə xanlığın ləğv olunmasına etiraz əlaməti olaraq, Mehdiqulu xan ailəsi, qohumları və yaxın adamları ilə birlikdə kürəkəni Fətəli şah Qacarın (bacısı Ağabəyim ağanın əri) himayəsinə sığınaraq, Qaradağ mahalına köçmüş və 1827-ci ilə qədər orada yaşamışdır. İrandan vətənə döndükdən sonra Mehdiqulu xan nəcibliyi və sədaqətilə xan ailəsinin doğma üzvünə çevrilmiş Əli bəyin xidmətlərini yüksək qiymətləndirərək, xanlığın bütün təsərrüfat işlərinə nəzarəti ona tapşırılmış, yaxın qohumu Qasım bəy Zakirin qızı Nənəş xanımı ona almışdı. Mehdiqulu xan Əli bəyə qəlbən bağlandığı və inandığı üçün atasının şərəfinə onun ilk övladının adını İbrahim qoymuşdur. Bu yaxınlıq xanın sağlığında ailəyə xoşbəxtlik gətirsə də, Mehdiqulu xanın ölümündən sonra (14 may 1845) onların fəlakətinə səbəb oldu. Xanın ölümü düşmənlərin intiqam alması üçün real şərait yaratdı. Uzun müddət xanla ədavətdə olan Şuşa şəhərinin qəza rəisi milliyətcə erməni Konstantin Tarxan-Mauravov, Şuşa qazisi Mirzə Əbdülqasım və xanın qardaşı oğlu, taxta çıxmağa can atan, əmisi Mehdiqulu xanla hakimiyyət uğrunda mübarizə aparan Cəfərqulu xan Əli bəyden intiqam almaq qərarına gəldilər.

Onların hər birinin Mehdiqulu xan və Zakirlə ədavətləri var idi. Qarabağda əvvəl polismeystr, sonra mahal rəisi vəzifəsində işləyən Tarxan Mauravov Zakirin qardaşı oğlanları Rüstəm və Behbudu haqsız yerə öldürmüş və Zakirin tutulmasında əsas rol oynamışdır. Bu düşmənçiliyin ibtidası da Zakirin Mehdiqulu xana və Əli bəyə yaxın olmasından başlayır. Sağlığında Mehdiqulu xandan çəkinərək məkrli niyyətini həyata keçirə bilməyən Tarxan Mauravov yaranmış vəziyyətdən məharətlə istifadə edərək, xanın intiqamını onun ən sadıq və yaxın adamı olan praporşik Əli bəy Fuladovdan almaqda da fəal iştirak etdi.

Cəfərqulu xanın Mehdiqulu xanla ədavətinin kökləri dərin idi. Hələ 1805-ci ildə İbrahim xan böyük oğlu Məhəmməd həsən ağanı özünə vəliəhd təyin etmiş və bu haqda bütün rəsmi dairələrə məlumat vermişdi. Lakin 1805-ci ildə, oğlu Məhəmməd həsən ağanın vələmədən ölməsi vəziyyəti dəyişdi. İbrahim xan ikinci oğlu Mehdiqulu ağanı varis təyin etdi. Məhəmməd həsən ağanın böyük oğlu, yetkinlik yaşına (25-26 yaş) çatmış Cəfərqulu ağa varisliyin əmisinə verilməsini qanunsuz hesab edərək Mehdiqulu xana düşmən kəsildi və demək olar ki, bütün həyatı boyu onunla hakimiyyət uğrunda mübarizə apardı. Nəhayət, Mehdiqulu xanın ölümü istəyinə çatmaq üçün onun qəlbində yenidən ümid çırağı yandırdı. Cəfərqulu xan heç olmasa Mehdiqulu xanın var-dövlətinə sahib olmaq məqsədilə əmisi arvadı Bədrcahana elçi düşüb, onu özünə, qızı Natəvanı isə oğlu Hidayətə almaq istədiyini bildirdi. Lakin onun bu ümidi də puça çıxdı. Bu dəfə Cəfərqulu xan digər narazı qüvvələrlə birləşərək Xan ailəsinin ən sədaqətli adamı, Mehdiqulu xanın ölümündən sonra da ağasına sadıq qalaraq onun bütün təsərrüfatını göz bəbəyi kimi qoruyub, namusla idarə edən Əli bəydən intiqam almaq qərarına gəldi. Onun səfərbər etdiyi narazı qüvvələrdən biri Şuşa qazisi Əbülqasim idi. Görkəmli tədqiqatçı alim Kamran Məmmədov bu hadisəyə münasibət bildirərək yazır: "Mehdiqulu xan vəfat etdikdən sonra... onlar Mehdiqulu xana yaxın olan adamlardan, o cümlədən, Əli bəydən, Zakirdən qisas almağa və onları bir-bir "dənləməyə" başlayırlar... Mehdiqulu xan vəfat etdikdən sonra Əlibəy Fuladov da ailəsi ilə Ağdamdan Şuşaya köçür. Şuşa qazisi Mirzə Əbülqasim Cəfərqulu xanla birləşərək Əlibəyin Şuşaya köçməsi ilə yeni bir hiylə düzəldir və dolay yolla Zakirdən intiqam alırlar" (2, s.24).

Nəhayət, intiqam hissi hər üç məkrli düşməni birləşdirir və onlar öz istəklərinə nail olurlar. Bunun üçün Kərbəlayi Allahverdi adlı birisini öyrədib Əli bəyə şər atdırırlar. Guya Əli bəy üç şahidin yanında ondan 1200 tümən borc almış və qaytarmamışdır. Yalançı şahidlərin – Ağa Novruz, baqqal Hüseynəli və kar Cəfərin böhtanına haqq qazandırır və nəticədə Əli bəyin hamamı alınaraq Kərbəlayi Allahverdiyə verilir. Bu hadisədən bərk sarsılan Əli bəy haqsızlığa dözməyərək dünyasını dəyişir. Bununla da ailənin faciəli həyatı başlayır. Hadisələrin canlı şahidi olan və bu ədalətsiz dünyada əli heç yerə çatmayan Zakir təskinliyini həcv yazmaqda tapır. O, "Üsuli və şeyxi təriqət mollaların həcvi" adlı şeirində baş alıb gedən qanunsuzluq, rüşvətxorluq və ədalətsizlikləri tənqid etməklə yanaşı, konkret olaraq kürəkəni Əli bəyin başına gətirilən müsibətləri və bu müsibətlərin əsas səbəbkarı olan ayrı-ayrı şəxsləri, dövrəni belə tənqid etmişdi:

***Bir içim çay ilə yüz şahidi-bidin tapılır,
Necə kim, Əli bəyin çıxdı göyə əfqanı.***

***Cəfəri-kar ki, eşitməz, çalalar, zurna səsin,
Der imiş mən hamıdan yaxşı eşitdim ani.***

***Yeddi gündən sora bir şəxs Dizaqdan yetişib,
Qaziyi-şəhr yazıbdır biri də filani.***

***Eşidiblər ki, olur şahidi-şiə məqbul,
Bağlayıb uzun Hüseyinli dəri-dükkanı.***

***Həzrəti-qaziyə yanındakı Ağa Novruz,
Eyləyib hər biri bir tərz münasibxani.***

***Biri bəqqali-bədəfalü kələmbazü füzul,
Biri əhli-zələmə zadəyi-Şəkkərbani.***

***...Doğruluq qalmayıb əsla bu fəna aləmdə,
Sərnigun ola, görüm, beylə yaman dövrani (3, s.434).***

Növbəti böhtan hədəfi ailəni himayəyə götürən Zakir olur. Zakir sanki hiss etmişdi ki, kürəkəni Əli bəy kimi onu da şərə salacaqlar:

***Hər kimin var isə həmmami edər qərzin əda,
Bari bizlər kimiye atmayalar böhtani.***

Onun şübhələri düz çıxdı; Zakirin oğlunu, qardaşı oğlunu tutdururlar, özünü isə ağır əzablara düşür edirlər. Düşmənlərin güclü olması Zakiri mübarizədən çəkəndirə bilmədi. O, yeganə silahı olan şeirin gücünə arxalanaraq, həcvlərilə düşmənlərini rusvayi-cahan etdi. Bütün bu hadisələrin şahidi olan balaca Abdulla çıxış yolu tapa bilməyib ədalətsizliklərin ağrısını ürəyində çəkməklə kifayətləndi. Bəlkə də elə bunun nəticəsi idi ki, o, cəmi 34 il ömür sürdü.

Abdulla bəy Asinin həyatı haqqında dövrün mənbələri və sonrakı tədqiqat əsərlərində verilən məlumatlar üst-üstə düşür. Şairin doğum tarixi Mir Möhsün Nəvvabın "Təzkireyi-Nəvvab" əsərində, Firudin bəy Köçərlinin "Azərbaycan ədəbiyyatı" kitabında, Salman Mümtazın verdiyi qısa məlumatda 1256-cı il (1841) kimi, vəfatı isə, Müctəhidzadənin "Riyazül-aşiqin" təzkirəsi də daxil olmaqla, bütün qaynaqlarda 1291-ci ilin şəban ayı (13 sentyabr 1874) kimi qeyd olunmuşdur (yalnız Salman Mümtaz şairin ölüm tarixini 1290-cı il kimi (1873) göstərmişdir).

Bu mənbələrin hər birində Abdulla bəy Asinin həyatı haqqında olduqca qısa məlumat verilir. Salman Mümtaz adı çəkilən digər müəlliflərdən fərqli olaraq, Abdulla bəyin naçalnik dəftərxanasında qeydiyyatçı və tərcüməçi işlədiyini də göstərmişdir. Həmin məlumat daha çox əhəmiyyət kəsb etdiyi üçün onu olduğu kimi veririk: "Asinin adı Abdulla bəy, Azərin ortancıl qardaşıdır. Təvəllüd edib 1256-cı ilin zilhicce ayının üçüncü günü, təlimi olub Şuşa şəhərində, ərəbi,

farsi, türki, rusi təlim alıb. Naçalnik dəftərxanasında registrator və tərcüməçi olub. Qərbernski sekretarlıq çini alıb. Vəfat edib 1290-cı ildə. Nəşi göndərilib Ətəbatı-Aliyata. Təbi-səri və səlimi var idi – Mümtaz” (4).

Bu qeydlərdən aydın olur ki, Asi dövlət idarəsində çalışmış, savadlı olduğu üçün katiblik rütbəsinə qədər ucalmışdır. Lakin onun cəsədinin Ətəbatı-Aliyə – (müqəddəs ziyarətgahlardan birinə) göndərilməsi məlumatı bizdə şübhə doğurur. Çünki əgər bu, həqiqətən də belə olsaydı, yəqin ki, digər mənbələr, xüsusilə də Nəvvab, Müctəhidzadə və Köçərli həmin məlumatı hökmən qeyd edərdilər. AMEA-nın Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun arxivində saxlanılan bir fraqmentdə (4) Asinin 1836-cı ildə anadan olub 1871-ci ildə vəfat etməsi haqqında məlumat verilir. Ümumilikdə isə onun 36 il ömür sürdüyü qeyd olunur. Lakin bu göstərilənlər faktə əsaslanmır və bizim fikrimizcə, bu məlumat dəqiq deyil. Abdulla bəyin bir şair kimi formalaşmasında həm Zakirin, həm də böyük qardaşı Azərin rolu olduğu da qeyd olunur. “Türkcəsində Zakirin təsiri görüldüyü kibi, farscasında Azərin təsiri duyulur” (4).

Bu, bir danılmaz həqiqətdir ki, istər Abdulla bəyin, istərsə də onun iki qardaşı və bir bacısının şair olmasında bilavasitə babaları Qasım bəy Zakirin böyük rolu olmuşdur. Ancaq böyük qardaş Azərin Asiyə nə dərəcədə təsir etdiyini söyləmək bir qədər çətinidir. Çünki bir şair kimi Asi ondan qat-qat qüdrətli və istedadlı olmuşdur.

Asi haqqında məlumat verən bütün mənbələr istisnasız olaraq onun şəxsiyyətinə ehtiramla yanaşmış, yüksək şairlik istedadına malik bir şəxs olduğunu iftixarla qeyd etmişlər. Tədqiqatçılar Abdulla bəyin təxəllüsünə ehtiyatla yanaşmış, dövrü üçün bir o qədər də məqbul hesab edilməyən bu təxəllüsün mənasını qismən yumşaltmağa çalışmışlar. “Asi” təxəllüsü xüsusilə XIX əsrdə geniş yayılmışdır. Bizə bu dövrdə Abdulla bəyin müasiri olmuş daha üç “Asi” təxəllüslü şair məlumdur və onların hər birinin əsərləri əlyazma şəklində Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun arxivində saxlanılır. Bunlar Asi Məhəmməd İsmayıl Buzovnalı (B-1473 (avtoqraf), Asi Mir ağa (B-576), Asi Molla İbrahim Səlyanıdır (B-1495). Sözügedən “Asi”lərin hər biri son dərəcə dindar olmuş və yaradıcılıqlarında dini mövzulara, onun təbliğinə geniş yer vermiş, Abdulla bəydən fərqli olaraq, hər üçü din xadimi olmuşdur. Belə olan halda “Asi” sözünü “Allaha asi düşmək”, “inamsız”, “dinsiz” mənasında yozmaq yanlış olardı. Bununla belə, Abdulla bəyin “Asi” təxəllüsünü seçməsi tədqiqatçılar arasında müxtəlif cür yozulur. Bir qisim tədqiqatçılar bunu Abdulla bəyin şəraba qurşanması, dinə inanmaması, Allahə asi düşməsi ilə bağladıqları halda, digər qisim tədqiqatçılar bunu nisbətən yumşaq tərzdə dövrlə, zamanla barışa bilməyi üçün seçdiyini iddia edirlər. Bizim fikrimizcə, “Allaha asi düşmək”, “dinsizlik” müddələri əsassız və yanlışdır. Düzdür, Asinin şəraba meyil etməsi, onun meyə, şəraba aid şeirlər yazması faktdır, bunu F.Köçərli də qeyd edir: “Asi əleyhirrəhmə özü dəxi öz əməmindən razı deyildi. O, həmişə əhibbalı arasında özünün günahkar, xar və zəlil olmağını kəməli-nədəmət və peşimançılıq ilə bəyan edirdi və tövbə, inabə yoluna üz çöndərməyə amadə idi və məsiyyət dəryasına qərq olmağından naşı “Asi” təxəllüsünü hali-şəninə ən münasibə bilib, onu intixab etmişdi” (5, s.109).

Lakin unutmaq olmaz ki, şair eyni zamanda dinə, islam ehkamina, tarixi dini şəxsiyyətlərə, xüsusilə də Kərbəla hadisəsinin iştirakçılarna, onların müsibətlərinə ürək yanğısı ilə yanaşmış və bu vəqieləri əsl dindar müsəlman kimi qələmə almışdır. Bu da məlum həqiqətdir ki, Asi dinsiz bir şəxs olsaydı, yəqin ki, M.M.Nəvvab kimi Qarabağ ədəbi ictimaiyyətində tanınan, öz dini görüşlərilə məşhur olan bir şəxs ona ehtiram bəsləməz və onun “din yolçusu sayıldığını” təzkirəsində yazmazdı. Və bu da inandırıcı olmazdı ki, təkəcə qarabağlıların deyil, ümumilikdə XIX əsrin ikinci yarısında yaşayıb-yaratmış bütün poeziya həvəskarlarının, sözün əsl mənasında, sevimlisi olan bir şəxs özünə “dinsiz”, “imansız” ləqəbi seçsin. Eləcə də “Asi” sözünün daşdığı yalnız bir məna üzərində dayanıb qərar vermək də, fikrimizcə, düz olmazdı. Ərəb mənşəli bu söz əsasən iki mənada işlənir: 1) itaət etməyən, baş əyməyən, üsyankar; 2) günahkar, günah işlədən, çilğın. Bizim fikrimizcə, Abdulla bəy məhz özünü Alah qarşısında günahkar hesab etdiyi üçün sözün ikinci mənasına görə özünə “Asi” təxəllüsünü seçmişdir.

Abdulla bəy Asi təzadlarla dolu son dərəcə maraqlı bir həyat yolu keçmiş, ədəbi ictimaiyyətin dərin rəğbətini qazana bilmişdir. Təkəcə Qarabağda deyil, Azərbaycanın digər regionlarında yaşayıb-yaradan ən görkəmli sənət adamları da ona dərin ehtiram bəsləmiş, qüdrətli qələm sahibi olduğunu döndönə qeyd etmişlər. Asinin yüksək istedadından dövrün bütün mənbələrində qeyd verilir. Mir Möhsün Nəvvab onu “şux və incə zövqlü bir cavan” kimi təqdim edir, “Biçarənin ömrü vəfa etmədi, yoxsa ki, şairliyə lazım olan hər şey onda var idi”. “Müxtəsər, kəlamî-müəzzəmələyh bu sərde Şuşa şəhərinin əhli-zövq vəərbabi-şövqündən əvvəlinci hesab olunmuşdur” (7, s.161) – Müctəhidzadə Asi ilə bağlı qeyd etmişdir. “Asinin təbi-şeriyəsinin sədəsi hər yerə yayılıb, öz əsrində kəlam əhlinin sərəfrazı, şerü qəzəl deməkdə üdəbalar mümtazı olub, onun namü şöhrəti Şəki, Şirvan, Gəncə və Qazax mahalına yayılmışdır” (5, s.104).

Asi müasirləri ilə geniş yaradıcılıq əlaqəsi yarada bilmişdir. Asinin məşhur olmasının bir neçə səbəbi vardır: bunlardan birinci və ən başlıcası, onun gözəl şairlik istedadı; ikincisi, müqtədir şair Qasım bəy Zakirin nəvəsi; üçüncüsü isə, mahir həcv ustası kimi tanınması idi.

Asi irsinin ilk tədqiqatçısı Firidun bəy Köçərli Asinin qüdrətli şair olmasını faktlarla sübit etməyə çalışmışdır. Bunun üçün o, birinci növbədə, XIX əsrin ən böyük şairlərindən biri, “şairi-dövrən”, “ədibi-süxəndan” deyə müraciət etdiyi Seyid Əzim Şirvaninin Asiyə münasibətini əsas götürərək yazır: “Mərhum Asinin şöhrəti və hörməti xüsusən Şirvan şüəravü ürefası məbeynində intişar bulmuşdu. Belə ki, Hacı Seyid Əzim kimi müqtədir bir şairi-dövrən və ədibi-süxəndan Asini məliküş-şüəra məqamında tutub özünü ona nisbət bir kəmtərin qulam hesab edir. Necə ki, deyibdir:

***Nə Asi, ol ki, dəri-izzətində Seyyidi-zar,
Qulamı olmaq ilə sahibixtiyar olacaq...***” (5, s.105).

F.Köçərli bütünlükdə “Beytüs-Səfa” ədəbi məclisinin aparıcı üzvləri – Qafil, Rağib, Bixud, Salik, Səfa, Zövi, Zühurinin də Asini kamil bir şair kimi qəbul etdiklərini ikinci bir fakt kimi qələmə alır. Tədqiqatçı qeyd edir ki, onlar Füzulinin məşhur:

***Təriqi-fəqr tutsam, təb tabe, nəfs ram olmaz –
Qına qılsam tələb, əsbabi-cəmiyyət təmam olmaz***

– mətləli qəzəlinə yazmış olduqları nəzirelərdən hansının daha məqbul olduğunu müəyyənləşdirmək üçün həmin şeirləri Asiyə göndərüb “...ol qəzəllərin bir-birindən əla pabəst olmağın tərtibən imtiyaz edib, elam buyurular ki, ta bu qəzəllərin hansı hansından əla olduğu məlum və müşəxxəs ola”. Həmin məktuba “Məclisi-xamuşan”ın bütün üzvləri münasibət bildirsələr də, onun birbaşa “səramədi-dövrən və qibleyi-ürfan Abdulla bəy Asiyə” ünvanlanması, əlbəttə, böyük hadisə idi.

Asi poeziyasının vurğunu olan Firudin bəy Köçərli bir sıra məqamlarda onu Nəvai, Zakir səviyyəsinə ucaldır və hətta bəzən onlardan da yüksək tuturdu: “...Cığatay lisanını (Asi – R.K.) bir dərəcədə öyrənmişdir ki, o dildə gözəl qəzəllər yazıbdır ki, onlardan bəzi Nəvainin kəlamına bərabər ola bilər” (5, s.104). Yaxud: “Təbi-şəriyyəsinə gəldikdə, demək olar ki, cəddi-büzürgvari Qasım bəy Zakirin təbinə bərabər onun təbi vardır və lakin Asinin təbi Zakirinkindən xeyli səri və yeyin idi” (5, s.104). Bununla kifayətlənməyən F.Köçərli onu Füzuli səviyyəsinə ucaltmaqdan da çəkinməmişdir. O, Asinin Şirvan şairlərinə cavab olaraq elə həmin bəhr və qafiyədə yazdığı qəzəli qiymətləndirərkən yazırdı: “Abdulla bəyin bu kəlamı-xoşməali həm mənən və həm fəsahtəcə cəmi-müasirinin əsərlərindən mümtaz olub, bəlkə Füzuli əleyhırrehmənin qəzəlindən dəxi bir az artıq ola” (5, s.107). Gətirilən nümunələrdən açıq-aşkar hiss olunur ki, F.Köçərli Asini bəzi məqamlarda özü də fərqiñə varmadan olduğundan daha yüksək mərtəbəyə ucaltmağa çalışmışdır. Bu, bir həqiqətdir ki, nə Asi, nə müasirləri və nə də Füzulidən sonra yaşayıb-yaratmış “bir qəzəli yüzlərlə şairlər üçün ilham mənbəyi olan Füzuli” (Cəfər Cabbarlı) səviyyəsinə çatacaq ikinci bir sənətkar olmamış və yəqin ki, olmayacaqdır da. Təbii ki, Köçərlinin Asi haqqındakı fikri subyektiv xarakter daşdığı üçün ümumi rəy kimi qəbul edilə bilməz. Lakin onun “şux və incə zövqlü bir cavan”, “Şuşa şəhərinin əhli-zövq və ərbabi-şövqündən əvvəlinci hesab olunduğu”, “öz əsrində kəlam əhlinin sərəfrazı, şerü qəzəl deməkdə üdəbalar mümtazı” olduğu da danılmazdır.

Ədəbiyyat:

1. AMEA ƏYİ. Cümg. B-132/1750. B-236/1854.
2. Məmmədov K. *Qasım bəy Zakir. B.*, 1957.
3. *Qasım bəy Zakir. Seçilmiş əsərləri. B.*, 1964
4. AMEA ƏYİ. Fr. 831/7979.
5. *Köçərli F. Azərbaycan ədəbiyyatı. 2 cildə, II c. B.*, 1981.
6. *Mir Möhsün Nəvvab. Təzkireyi-Nəvvab. B.*, 1998.
7. *Müctəhidzadə M. Riyazül-aşiqin. B.*, 1995

Asi poeziyasından örnəklər:**MÜXƏMMƏS BƏHRİ-TƏVİL**

Ey zülməti-zülf içrə yüzün mehri-münəvvər,
 Vey bağı-rəşadətdə qədi sərvi-sənubər,
 Məqbul yaratmış səni ol xaliqu-əkbər,
 Vermiş sənə zinət Məşşateyi-qüdrət,
 Yox sən kimi löbət, Bu nazü nəzakət,
 Bu lütfü lətafət, Bu qəddü bu qamət,
 Həm hüsnü mələhət, Ey ayeyi-rəhmət,
 Yox kimsədə əsla, Ey dilbəri-ziba,
 Olmaz sənə həmta Şirinü Züleyxa.
 Layiqdi ki, Yusif ola sən sərvərə çakər,
 Ey qaməti ər-ər, dodağı qəndi-mükərrər.

Ruyin çəmən-i-hüsndə ta qaldıdı beydəğ,
 Gül urdu müqabildə mægər lafi-ənəlhəqq,
 Gülbün qurubən dar onu asdı müəlləq,
 Kim batma vəbalə, Düşmə bu xiyalə,
 Olmaz gülü lalə Həmta o cəmalə,
 Xurşid misalə, Ol arizi-alə,
 Bu çeşmi-qəzalə, Bu xəttü bu xalə.
 Bilməm o nə gisu, Nə silsileyi-mu
 Nə nərgisi-cadu Kim, canın alıb bu.
 Əbru, necə əbru kim, olub bir-birə mülhəq,
 Qan tökməyə amadə edib tiği-düpeykər.

Sən simbədən, zülfü rəsən, qönçədəhənsən,
 Aşubi-zəman, sərvi-çəmən, babi-fitənsən.
 Sən sibzəgən, ruysəmən, vəchi-həsənsən,
 Ey ruhi-rəvanım, Qarətgəri-canım.
 Ey qönçədəhanım, Əbrusi kəmanım.
 Ey muymiyanim, Qılmanü cinanim,
 Vey tutizəbanım, Məhmudi-zəmanım,
 Şəmsü qəmər üzlüm, Hər ləhcəsi duzlum,
 Tutu kimi sözlüm, Süzgün ala gözlüm,
 Ahuyi-Xütən, sərvi-çəmən, dürri-Ədənsən,
 Çatmaz ləbinə abi-bəqa, çeşmeyi-Kövsər.

QƏZƏLLƏR

***

Ülfət xətdi şiveyi-çəşmi-siyahilən,
Min ev yıxar baxanda bir oğrun nigahilən.

Çahi-zənəxdə könlüm arar genə hüsnün,
Yusif həvası ilə dutub üns çahilən.

Olmuş siyahpuş könül sanki istəyir
Ülfət tuta bu rəng ilə ol zülfi-siyahilən.

Tiği-kəc ilə döndərəsən taği-əbruyuna,
Mehrabə səcdə eyləyəni iştibahilən.

Etmə xiyali-busə yüzindən, könül, sağın,
Mirati-zat zəng dutar dudi-ahilən.

Yol bul zərad qat cəmalə o mahdan,
Yetmiş Xəlil qürbə, könül, mehrü mahilən.

Asi xəyal edir ki, yetə xaki-payına
Qürbi-gəda məhaldır hərçənd şahilən.

MÜXƏMMƏS

Olmuşam mədhuşi-zülfi-şəbistanın sənin.
Ağlımı başdan alıbdır çəşmi-məstanın sənin.
Yandırır canım dəmadəm eşqi-suzanın sənin.
Əqlimi sərdən aparmış iddiayi-divanın sənin,
İstərəm canım ola hər gündə qurbanın sənin.

Qaşdarın miqraztək qət eylər ömrüm caməsin,
Hüsn evin gər görsə zahid parələr əmmaməsin,
Ağ yüzündə sormuşam mən xali-filfildanəsin,
Yandı canım, ey gözəl, ver ləblərin peymanəsin,
Sərvpərvər degil bağına çahi-zənəxdanın sənin.

Hər xədəngi-navəkin bir süzən olmuş canıma,
Bağrımı dəldi, yetişdi dinimə, imanıma,

Sinəmə çarpaz çalar, işlər tənə-üryanıma,
Padişahım, sən bu gündə bir yetiş divanıma,
Əmr qıl, öldür bəni, minnəti fərmanın sənin.

Riştəyi-canım qılarsan bu xəyanətdən güzər,
Sərməsti-ləli-ləbin eylər səri-xəyyatı təzər,
Eşq nuşin gərm eylə, çək canıma sərbəsər,
Qıl tamaşa, dudi-ahımdan gəl eylə bir həzər,
Təxtəyi-sinəm olub qarşıda puşxanın sənin.

Çun adın Qaffardır, sən keç günahımdan mənəm,
İstərəm vüslət şərabin padişahımdan mənəm,
Od düşər, atəş yanar bu suzi-ahımdan mənəm,
Olmuşam bizar Asiyi-rusiyahımdan mənəm
Kafər isə qıl məhəbbət olsa mehmanın sənin.

MÜƏŞŞƏR TƏRCİBƏND

Ey qamu xublara şah Sona,
Bürce-hüsn içrə yüzü mah Sona,
Dilrüba dilbərü dilxah Sona,
Sərvi-simintənü, gümrah Sona,
Şahi-zişövkətü zicah Sona,
Götürərmi bunu Allah, Sona?
Gecə-gündüz, gəhü bigah, Sona,
Söylüyüm ah Sona, ah Sona,
Olma məndən belə ikrah, Sona.
Soruş əhvalımı gah-gah, Sona.

Banəmək, xoşəmədrək, simbilək,
Gülrüxək, mehri-fələk. nəslə-mələk.
Dilbərək, ləbşəkərək, xubtərək,
Məhvəşək, Yusifi-gülpirəhənək,
Şəkərək ləblərinə dil tutək,
Yoxdu şəkkim, olu xublarda kələk.
Leyk rəhm et mənə kim, yox məntək
Binəva, könlü sınıq, xəstədilək.
Olma məndən belə ikrah, Sona,
Soruş əhvalımı gah-gah, Sona.

Gün qara çeşminə nərgis olub ağ,
Sarılab çeşmi gətirmiş simlağ.

Olsun, ey çeşmi-siyah, sımınsağ,
 Hər yaman çeşm bu çeşmindən irəğ,
 O qara çatma qaşın hüsndə tağ
 Taği-Mehrab ona tay olmağı sağ.
 Firqətin taqətimi eylədi tağ.
 Qoyma kim, munca çəkim rənci-fərağ,
 Olma məndən belə ikrah, Sona.
 Soruş əhvalımı gəh-gah, Sona.

Ey büti-sərvqədü gülpeykər,
 Qalmışam vəsfi-rüxündə müztər.
 Valehəm, bilməzəm, ey zərəfsər,
 Zülf dövrü-rüxun almış yeksər,
 Şahi-Çin Rumə çəkib ya ləşkər,
 Halə içrə görünür yoxsa qəmər.
 Gözlərin şərhidi, ya zağbəsər,
 Qabi-qövseyin qaşın tiği-düsər,
 Olma məndən belə ikrah, Sona,
 Soruş əhvalımı gah-gah, Sona.

Bir tərəf gərdişi-dövrən birəhm,
 Bir tərəf möhnəti-hicran birəhm,
 Həm rəqibi-səgi-nadan birəhm.
 Tirədil, zülfi-pərişan birəhm,
 Fitneyi-nərgisi-fəttan birəhm,
 Hər baxanda alı yüz can, birəhm.
 Barı sən olma müsəlman birəhm.
 Könlümü etməgilən qan birəhm,
 Olma məndən belə ikrah, Sona,
 Soruş əhvalımı gah-gah, Sona.

Qəddin, ey simbərü azadə,
 Tən edir tubayə, həm şümşadə.
 Sənsən, ey hurliqa, dünyadə
 Nazənin qızlar ara şəhzadə.
 Ey güləndamü zərifü sadə,
 Gah-gah aşiqini sal yadə.
 Asiyi-xəstədili-üftadə,
 Hicr əlindən sənə gəlmiş dadə.
 Olma məndən belə ikrah, Sona,
 Soruş əhvalımı gah-gah, Sona.